

Анотація

Плотниченко В. А. Понятие и характеристика права на государственную службу. — Статья. В статье рассматриваются понятия «субъективное право» и «государственная служба», дается определение понятия «право на государственную службу», определяются и раскрываются признаки права на государственную службу. Подчеркивается неразработанность этого понятия в науке. Сделан вывод о необходимости дальнейшего исследования права на государственную службу. *Ключевые слова:* государственная служба, государственные служащие, право на государственную службу, профессиональная деятельность, гарантии, правоограничения.

Summary

Plotnichenko V. A. Notion and description of right on government service. — Article. Notions «equitable right» and «government service» are examined in the article, determination of notion «right on government service» is given, there are determined and open up the signs of right on government service. The undeveloped of this notion in science is underlined in the article. There is a conclusion about the necessity of subsequent research of right on government service. *Keywords:* government service, civil servants, right on government service, professional activity, guarantees, limitation of right.

УДК 342.5

І. М. Жаровська

ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ВСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЯ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У КОНЦЕПТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВЛАДИ

Влада як наукова категорія вміщує об'ємну сферу наукового дослідження, що, у свою чергу, зумовлює такий вагомий об'єм дефініцій, теорій та тлумачень. Якщо розглядати владу як систему наукових знань та сукупність об'єктів пізнання, то очевидно є необхідність поділу їх на певні класи і підкласи як неодмінної умови наукового аналізу кожного з них. Хоча класифікація є в тій чи іншій мірі умовною і суб'єктивною відповідно до суб'єкта, який її здійснює, і його здатністю розрізняти ознаки об'єктів класифікації, все ж вона вносить узгодженість у тлумачення наукової категорії чи явища, дозволяючи оперувати більш вузькими і конкретними поняттями. Трансдисциплінарна констанція влади включає процедури синтезу багатьох думок, отримання пріоритетності критеріїв і знаходження альтернативних дефініцій.

Розглядаючи управлінську еліту як каталізатор розбудови держави якісно нового гуманістичного типу, сучасні науковці спрямовують дослідження визначеної проблеми у напрям постановки і практичного розв'язання актуальних проблем управління процесами розвитку людини і держави в умовах глобалізації суспільства, серед них Г. Атаманчук, Ю. М. Оборотов, С. Сливка, Е. Тоффлер, О. Фрицький та ін. Незважаючи на велику увагу вчених до проблем державної влади, питання правового висвітлення місця і ролі публічної влади у парадигмі соціальних відносин, практично, ще не були самостійним

предметом дослідження. Метою даної наукової статті є аналіз філософсько-правового пізнання місця публічної влади у концепті соціальної влади.

Причина виникнення феномена влади — у нерівності становища людей, як об'єктивній, закладеній самою природою у вигляді різних психофізичних характеристик, так і суб'єктивній, породженій соціальною нерівністю людей в суспільстві. «За тотальної рівності (фікція) влади не існує; влада проростає із об'єктивних відмінностей» [1, 7].

Генетично влада постає водночас із суспільством і розвивається паралельно з ним від елементарних неполітичних форм до зрілих політичних. Перша влада — анонімна, властива примітивним суспільствам. Вона розподіляється серед усієї маси індивідів і проявляється в сукупності вірувань і звичаїв. Згодом, коли динамізується ритм соціального життя і виникає необхідність в оперативному винесенні рішень, складається індивідуалізована влада в особі вождя або невеликої групи осіб. У процесі еволюції індивідуалізовану владу заступає інституціоналізована, що існує у формі держави та її апарату, яка зрештою і отримує монополію на політичну владу. В цьому контексті С. Г. Рябов зазначає, що «замість безпосереднього існування загального, його вираження, вона виявляється способом опосередкованого представництва загального, знаряддям підпорядкування йому всього часткового» [2, 16].

Влада — це соціальна категорія. Влада за своєю соціальною природою може здійснюватися лише людьми і стосовно людей [3, 21]. Так, Г. Атаманчук позиціонував владу, як взаємозв'язок між людьми, у процесі якого одні особистості в силу різних причин признають верховенство волі інших [4, 293]. Прихильники ролевої концепції влади розглядають владу як здатність або потенційну можливість людей приймати рішення, які впливають на дії інших людей. Вважаючи владу атрибутом ролей в соціальній системі, представники цієї концепції наголошують, що вона, виконуючи функції контролю й керівництва, неможлива без організаційної і інституціональної основи.

Усе життя людей нерозривно пов'язане з владою, яка є найбільш потужним засобом захисту людських інтересів, втілення планів людей, врегулювання їх протиріч і конфліктів. Ключовий різновид влади — влада державна, що володіє колосальними конструктивними здібностями, представляє найпотужніше джерело розвитку суспільства, знаряддя соціальних перетворень і трансформацій.

Перманентно поняття влади є притаманним будь-якій організованій та певним чином стабільній і цілеспрямованій сукупності людей. Серед різновидів влади, як відомо, прийнято виділяти: політичну, економічну, духовну, інформаційну, військову, батьківську, господарську (відносини роботодавця й робітника), владу технічних спеціалістів (технократія), владу інтелектуальної еліти (мерітократія) тощо. Це можна пояснити тим, що влада не є монолітним явищем і залежно від різних критеріїв поділяється на види та допускає різновекторні погляди. Розглянемо основні серед них.

Економічна влада заснована на володінні ресурсами, їх розподілі й безпосередньо пов'язана з власністю й управлінням. Проявляється у формі впливу на

людей і організації з боку власників, розпорядників матеріальних благ і коштів, матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних ресурсів шляхом надання цих цінностей споживачам, покупцям в обмін на виконання волі, бажань, доручень первинних власників цінностей. Її метою є примноження власності шляхом створення ефективної системи управління, що формує умови для економічного капіталу. Науковці-економісти (Дж. К. Гэлбрэйт, В. Ойкен, В. Я. Гуньяк, Г. В. Задорожний, В. В. Дементьев [5]), аналізуючи досліджуваний об'єкт, відзначають, що влада є феномен економічного життя суспільства, повсякденного економічного буття, факт наявності якого не береться під сумнів. В економічному вимірі слід говорити про владу власника, владу грошей, ринку, споживача, фінансову владу, владу трудових колективів, владу корпорацій і тому подібне «Влада, — як пише Тоффлер, — неминуча частина процесу виробництва, і це — істина для всіх економічних систем, капіталістичних, соціалістичних і взагалі яких би то не було» [6, 53].

Корпоративна влада — система впливу керівників корпоративного управління на їх учасників: персонал, кредиторів, постачальників, споживачів та корпоративних контрагентів через вироблення правил поведінки, що поширюються на сферу дії корпорації і забезпечуються локальним недержавним примусом.

Духовна влада — це психологічно-обумовлений вид влади, що діє через вплив моральних авторитетів: релігійних та ідеологічних керівників, духовних наставників, психолого-соціальних лідерів, містиків, магів, чаклунів тощо, шляхом аксіологічного (ціннісного) сприйняття духовних інтенцій та їх ідеологічного впливу на поведінку духовно-віруючої особистості. Опирається цей вид влади на властиві людям духовно-моральні, етичні цінності, виховувані й культурній аксіомі, прихильність до певної системи поглядів, ідеології. Інструменти духовної влади є своєрідними, до їх числа входять виховання, переконання, агітація й пропаганда, заклики, звертання до совісті, честі, норм моралі, релігійні заповіді, зразки поведінки, докори. Особливістю релігійно-владного комплексу виступає його сакральний характер, що проявляється у наданні характеру святості певним світоглядним положенням, предметам, істотам, інститутам. Не слід ототожнювати релігійну і духовну владу, оскільки сфера поширення останньої набагато ширша через те, що проявляється в таких соціальних групах, як нації, народність, класи, політичні партії, релігійні конфесії, профспілки, суспільні рухи (наприклад, антиглобалісти, «зелені», фонди допомоги знедоленим, гуманітарні організації, борці за свободу, рівність, справедливість та ін.).

Інформаційна влада реалізовується шляхом використання інформації як атрибуту і одного з ключових елементів класичної адміністративно-функціональної моделі управління на різних ієрархічних рівнях такими суб'єктами влади, як науковці, фахівці в певній галузі знань, засоби масової інформації та інші інформаційно-просвітницькі джерела. Її можливості передбачають не тільки надання інформації та знань, але й формування особистої, а частіше масової громадської думки.

Сімейна влада — засіб саморегуляції внутрішнього співжиття членів родини шляхом авторитетного впливу членів сім'ї (одного чи декількох) на сімейну життєдіяльність, внутрішню організацію побуту та субординацію членів родини.

Військова влада — ресурсами влади володіють воєнізовані або збройні формування, які захопили їх в результаті зміни конституційного ладу шляхом насильства; виникнення міжнаціональних або міжконфесійних зіткнень; блокування або захоплення особливо важливих об'єктів або території, що супроводжуються насильством над громадянами; дезорганізація діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування.

Існують різні класифікації типів соціальної влади, у залежності від того критерію, який взято за основу. Влада різних типів розрізняється за низкою взаємозв'язаних ознак: 1) за організацією — інституціонально організована, тобто така, що існує у формі різних установ зі своєю структурою та ієрархією відносин (розпорядження, виконання), та інституціонально не організована, тобто така, що існує лише у формі політичних асоціацій, лідерства в неформальних групах і т. п.; 2) за структурою функціонування — політична й неполітична влада (економічна, правова, ідеологічна, сімейна, особиста і т. п.); 3) за сферою та обсягом — влада держави в зовнішньополітичних відносинах, міжнародна влада всесвітніх організацій, союзів, блоків країн та інтегрованих державних співтовариств; 4) за суб'єктом влади — парламентська, урядова, судова, особиста, колективна; 5) за структурою правлячого суб'єкта — одноособна (монархічна, самодержавна, диктаторська, директорська та ін.) і поліархічна, що створюється групою людей (тип групового самоврядування); 6) за методами, що застосовуються для ствердження влади, — панування, насильство, інші види примусу, переконання, авторитет, харизматична влада; 7) за соціально-політичною природою та структурною організацією носія влади — монархічна та республіканська; 8) за режимом правління — демократичний, авторитарний, деспотичний, тоталітарний, бюрократичний та ін.

М. М. Кейзеров висуває такі критерії поділу влади: а) специфіка суспільних відносин, на які впливає даний різновид влади; б) суб'єкти, які її здійснюють; в) залежність від спільноти, у рамках якої здійснюється влада; г) методи її здійснення. Відповідно до цього виділяють такі види влади, як економічна, соціальна, політична й духовно-ідеологічна [7, 121].

Її можна також поділити на політичну й неполітичну. Політична влада завжди прямо чи опосередковано пов'язана з діяльністю держави, формуванням державних органів, державної політики, здійсненням останньої. Неполітична ж перш за все проявляється в побуті, духовному спілкуванні, економіці, тобто в тих відносинах, де держава не виступає одним із суб'єктів, не здійснює управлінської діяльності.

В. Є. Чиркін дещо по-іншому підходить до виокремлення різновидів влади в суспільстві. Передусім учений вирізняє соціальну владу часткового й загального характеру. Перша — корпоративна, властива різним об'єднанням. Це влада частково публічна, квазіпублічна, яка не має політичного характеру. Публічна влада суспільства, яка діє в державно організованому суспільстві в цілому,

має політичний характер, оскільки ця влада пов'язана з існуванням асиметричного суспільства [8, 231]. При цьому вона пов'язується з територіальними публічними колективами, до яких В. Є. Чиркін відносить міжнародне співтовариство, міжнародні регіональні співтовариства, конфедерації, держави, федерації, автономії, муніципальні утворення [9, 56].

У сучасній соціологічній і політологічній науці соціальну владу прийнято означати терміном «публічна влада», яка об'єднує в собі усі види влади в державі і суспільстві. Під публічною владою слід розуміти вольові стосунки, у рамках яких реалізуються загальнозначущі, системотворні, публічні інтереси. Є. Старостін виділяє наступні критерії віднесення того або іншого інтересу до категорії публічного. Перший критерій — публічний інтерес є завжди артикульованим, усвідомленим інтересом. Для сучасних суспільств публічний інтерес є інтересом, визнаним державою і врегульованим (забезпеченим) правом [10, 92]. Другий критерій — мета. Публічний інтерес служить меті забезпечення цілісності і стійкого функціонування суспільства, відповідно до пануючих цінностей, існуючого розуміння пріоритетів і шляхів розвитку суспільства. Окрім цього можна виділити ще і таку ознаку, як особливий порядок реалізації. Публічний інтерес завжди імперативний, на його захисті стоять різні владні інститути, і в першу чергу — держава. Виходячи з цього, можна виділити публічну і приватну владу, якщо реалізовує публічні і приватні інтереси відповідно. І публічна, і приватна влада виступатиме різновидами соціальної влади.

А. А. Югов вважає, що публічна влада «...є система загальної участі населення у вирішенні спільних справ» [11, 12]. У нього ж можна зустріти наступні характеристики публічної влади. «Публічна влада — це всяка політична влада, здійснювана громадянами в колективних формах. Публічна влада — це особлива і самостійна влада, не співпадаюча за своїм змістом і об'ємом з владою державною... У відомому сенсі, публічна влада, коли ми розуміємо як влада народу в цілому, є вища форма влади» [11, 52–53].

В. Є. Чиркін виділяє наступні види публічної влади: а) муніципальна влада; б) несuverенна державна влада суб'єктів федерації; в) влада автономних утворень; г) суверенна державна влада [12, 39]. Не важко помітити, що критерієм в даному випадку виступає форма здійснення народовладдя, однак з юридичної позиції це не цілком вірно, оскільки при здійсненні влади завжди домінує демократична форма правління.

Виходячи з такого розуміння, точка зору професора Ю. А. Тихомирова на проблему виділення форм влади є, на наш погляд, найбільш вірною. Учений виділяє три форми участі трудящих в здійсненні влади: а) безпосередню, коли усе населення або його частина вирішує питання державного життя; б) показну, при якій такі питання вирішують виборні представники; в) професійну, таку, що означає виділення особливого шару людей для виконання поточних і спеціальних функцій управління [13, 54].

Висновки. Отже, узагальнюючи юридичну наукову думку, видається можливим виділення специфічних ознак публічної влади, що відрізняють її від інших видів влади.

- Характерною особливістю публічної влади є те, що в її основі лежить особливий вид інтересу — інтерес публічний. За допомогою публічної влади відбувається реалізація публічного інтересу.

- Публічна влада будується на основі територіального принципу. Інститути публічної влади створюються і діють включно у рамках певних територій. Як справедливо відмічає А. А. Югов, «...екстериторіальної публічної влади не існує» [11, 66].

- Публічна влада носить безособовий характер, тобто вона поширює свою дію не на конкретний перелік осіб, а на усіх осіб, що знаходяться на певній території.

- Комплексний характер здійснюваної діяльності. Органи публічної влади мають право приймати рішення практично в усіх сферах життєдіяльності суспільства. І хоча предмети ведення і повноваження органів публічної влади можуть варіюватися дуже значно як в різні історичні періоди, так і в різних державах, компетенційні межі публічної влади є загалом широкими.

- З цією ознакою тісно пов'язана і інша ознака — публічна влада носить універсальний характер. Універсальність означає, що публічна влада здійснюється «завжди і скрізь», на усій території і у будь-який час.

- Насгупною ознакою є монополія нормотворчості. Раніше прийнято було вважати, що тільки органи державної влади мають монополію нормотворчості. Проте в сучасних умовах коректнішим буде розповсюдити цю ознаку на усю публічну владу, оскільки в умовах зростання ролі наддержавних органів влади, організаційного відділення місцевого самоврядування від держави, держава перестає бути єдиним суб'єктом нормотворчості.

- Публічна влада виступає як посередник у вирішенні соціальних конфліктів. Наявність і ефективна діяльність органів і інститутів публічної влади дозволяють відстоювати і реалізовувати відповідним особам і групам осіб інтереси в цивілізованих мирних формах. Тільки публічна влада має необхідні для цього інструменти і можливості.

- Публічна влада завжди є легальною, не підпільною владою, вона має правову основу, органи публічної влади створюються і діють в порядку, встановленому позитивним правом.

- Публічна влада на відміну від інших, непублічних, видів влади завжди є інституціоналізованою владою. Процес реалізації публічної влади, втім як і самі суб'єкти публічної влади, носить організований і формалізований характер.

Перспективами подальшого дослідження у цьому напрямку може слугувати дослідження аспектів співвідношення державної та публічної влади.

Література

1. Философия власти / В. В. Ильин, А. С. Папарин, А. В. Рябов, К. С. Гаджиев ; [под ред. В. В. Ильина.] — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1993. — 271 с.
2. Рябов С. Г. Политологическая теория державы / С. Г. Рябов — К. : Тандем, 1996. — 240 с.
3. Шинілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави : монографія / Л. М. Шинілов. — Х. : ФІНН, 2009. — 216 с.

4. Атаманчук Г. В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы) : учеб. пособие / Г. В. Атаманчук — М. : ОАО «НПО «Экономика», 2000.
5. Гэлбрэйт Дж. К. Повос индустриальное общество / Дж. К. Гэлбрэйт — М. : Прогресс, 1969. — 478 с.; Ойкен В. Основы национальной экономии / В. Ойкен — М. : Экономика, 1996. — 351 с.; Гуньяк В. Я. Власть как основополагающий принцип хозяйственной деятельности // Экономическая теория на пороге XXI века / [под ред. Ю. М. Осипова, В. Т. Пуляева.] — СПб. : Петрополис, 1996. — 416 с.; Задорожный Г. В. Собственность и экономическая власть / Г. В. Задорожный. — Х. : Основа, 1996. — 144 с.; Дементьев В. Власть: экономический анализ. Основы экономической теории власти : монография / В. Дементьев — Донецк : Капитал, 2003. — 200 с.
6. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Э. Тоффлер. — М. : АСТ, 2001. — 669 с.
7. Кейзеров Н. М. Власть и авторитет / Н. М. Кейзеров. — М. : Юрид. лит., 1973. — 264 с.
8. Чиркин В. Е. Современное государство: учебник / В. Е. Чиркин. — М. : Междунар. отношения, 2001. — 412 с.
9. Чиркин В. Е. Публичная власть / В. Е. Чиркин. — М. : Юристъ, 2005. — 379 с.
10. Бряжков А. В. Публичный интерес: понятие, виды и защита // Государство и право. — 1999. № 10. — С. 92-97.
11. Югов А. А. Правовые основы публичной власти в Российской Федерации : монография / А. А. Югов. — Екатеринбург : Из-во УрПОА, 1999. — 121 с.
12. Чиркин В. Е. Государственное управление. Элементарный курс / В. Е. Чиркин — М. : Юристъ, 2003. — 320 с.
13. Тихомиров Ю. А. Власть и управление в социалистическом обществе / Ю. А. Тихомиров. — М. : Юрид. лит., 1968. — 199 с.

Анотація

Жаровська І. М. Правові підходи до встановлення місця публічної влади у концепті соціальної влади. — Стаття.

У статті проводиться аналіз співвідношення феноменів соціальної та публічної влади. Встановлюється класифікація видів соціальної влади, подано короткий аналіз особливостей кожного виду влади.

Ключові слова: державна влада, соціальна влада, економічна влада, політична влада, сімейна влада, корпоративна влада, духовна влада.

Аннотация

Жаровская И. М. Правовые подходы к установлению места публичной власти в концепте социальной власти. — Статья.

В статье проводится анализ соотношения феноменов социальной и публичной власти. Устанавливается классификация видов социальной власти, дан короткий анализ особенностей каждого вида власти.

Ключевые слова: государственная власть, социальная власть, экономическая власть, политическая власть, семейная власть, корпоративная власть, духовная власть.

Summary

Zharovska I. M. The legal going is near establishment of place of public power in the concept of social power. — Article.

The analysis of correlation of the phenomena of social and public power is conducted in the article. Classification of types of social power is set, the short analysis of features of every type of power is given.

Keywords: state power, social power, economic power, political power, domestic power, corporate power, spiritual power.